

12.00.02 - конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору илимий даражасын изденип алуу үчүн берилген “Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүндөгү коллегиялдуулук жана жеке башчылык (конституциялык-укуктук аспект)” темасында даярдалган Татенов Марат Бейшенбековичтин диссертациясына карата расмий оппонентинин

ПИКИРИ

1. Тандалып алынган теманын актуалдуулугу

Кыргызстанда мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдарынын оптималдуу өз ара аракеттенүү көйгөйү теориялык жактан да, иш жүзүндө да чечилбегендигин белгилей кетүү зарыл. Аны мамлекеттик башкаруудагы иш жүзүндөгү жобо тастыктап турат, ал натыйжалуулук жана рационалдуулук менен коомдун бардык чөйрөлөрүндө жакшы шарттарды камсыз кыла алмак. Ал эми дүйнөлүк статистикалык маалыматтар боюнча жашоо сапатынын параметрлери боюнча Кыргызстан биринчи орунда эмес. Анткени, азыркы жалпы элдик мамлекетте мамлекеттик башкаруунун максаты-бул жалпы коомдун кызыкчылыктарын камсыз кылуу максатында коомдук процесстерди жөнгө салуу. Кыргызстанда мамлекеттик башкаруудагы көйгөйлөрдүн дагы бир көрсөткүчү болуп өлкөнүн Конституциясынын туруксуздугу, укук тартибин жана коомдук тартипти камсыз кылуудагы көйгөйлөр, адам укуктарынын канаатандырлык деңгээлде камсыз кылынбашы, экономиканын өнүкпөстүгү, илимий-техникалык потенциалдын төмөн деңгээли саналат. Мыйзамдардын туруксуздугу-туруктуу укуктук мамлекет жок экендигин көрсөткөн белгилердин бири. Кыргызстанда болуп өткөн үч элдик көтөрүлүш да бул жаатта олуттуу көйгөйлөр бар экенин тастыктап турат.

Жогоруда аталган жагдайларды жана коллегиялдуу, жеке башкаруучу органдардын өз ара аракеттенүүсүнүн призмасы аркылуу мамлекеттик башкарууну теориялык изилдөөгө кызыгууну эске алуу менен автор бул көйгөйдү иликтөөнү чечкен.

2. Диссертацияларга карата коюлган талаптардын алкагындагы илимий натыйжалар

Иште төмөнкү маанилүү жыйынтыктар коргоого сунушталган:

1-натыйжа. Конституциялык укуктун негизинде мамлекеттик органдардын түшүнүгүн талдоо менен мамлекеттик бийликтин коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдарынын төөмөндөгүдөй белгилери аныкталды жана негизделди:

1) коллегиялдуу орган 2 же андан көп мүчөдөн турат;

2) ушул белгилердин 4-пунктунда көрсөтүлгөн органдын башчысынын ыйгарым укуктарын кошпогондо, коллегиялдуу органдын бардык мүчөлөрү өз кызмат орундарын бирдей түрдө ээлешет жана бирдей кызматтык укуктарга ээ болушат;

3) коллегиялдуу органдын башчысы бул органдын курамынан анын мүчөлөрү тарабынан шайланат жана алар тарабынан кызмат ордуна четтетилиши мүмкүн;

4) коллегиялдуу органдын жетекчиси жетекчилик кылуучу органдын ишин уюштуруу үчүн зарыл болгон уюштуруу-башкаруу мүнөзүндөгү анча чоң эмес ыйгарым укуктарга ээ жана ошол органдын мүчөлөрүнө жана ушул коллегиялдуу органдын иши менен байланышпаган башка адамдарга карата жеке тартипте укук колдонуу актыларын кабыл алууга укугу жок;

5) коллегиялдуу орган өзүнүн аймактык бөлүмчөлөрүн түзбөйт. Жеке башкаруучу орган бир нече мүчөдөн турушу мүмкүн экендигин кошпогондо, негизинен жогоруда саналып өткөн коллегиялдуу органдын мүнөздөмөлөрүнө карама-каршы көрсөткүчтөр жеке башкаруучу мамлекеттик органдын белгилери болуп саналат.

2-натыйжа. Мамлекеттин коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдарынын иштешинин тарыхый негиздерин ачып берүүдө, алардын калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн негизги 4 этабы аныкталды:

1 – этапта, мамлекеттин пайда болуусунда коомдук өз алдынча башкаруунун уруулук органдары ишмердүүлүктүн коллегиялдуу же болбосо жеке башчылык мүнөзүн сактап калуу менен мамлекеттик органдарга трансформацияланганы изилденген. Бул мезгилдерде Байыркы Грецияда жана Байыркы Римде мамлекеттүүлүктүн калыптанышы, мамлекеттик механизмде коллегиялдуу органдар чоң роль ойногондугу, ал эми мамлекеттүүлүктүн пайда болушунун чыгыш жолу менен Чыгыш өлкөлөрүндө мамлекеттик жеке башкаруу ишке ашырылгандыгы белгиленген.

2- этапта, Кыргызстандын тарыхынын XVI - XIX-кылымдарында кыргыздарда жеке уруу башкаруучулары менен бирге бийлердин соту, курултай сыяктуу коллегиялдуу органдар иштеген.

3 – этапта, Совет бийлигинин доорунда жаңы типтеги мамлекеттик бийлик органдары түзүлгөн: Советтердин съездери, Борбордук аткаруу комитети, административдик-аймактык бирдиктерде депутаттардын Кеңештери, эл комиссарлар Совети, эл чарба Совети, андан кийин Жогорку Совет, министрлер Совети, аларда коллегиялдуу башкаруу ишке ашырылган. Мисалы, СССРдин Жогорку эл чарба Советинин (ВСНХ) 11 адамдан турган бюросу, СССРдин эл чарба Советинин (СНХ) 15 кишиге чейин курамы болгон. Өз курамы боюнча коллегиялдуу болуу менен бул органдардын чарбалык жетекчиликтин тиешелүү маселелерин кароо жана чечүү үчүн арналган атайын, ошондой эле коллегиялдуу бөлүмдөрү болгон. Коллегиялдуулуктун окшош формалары бир катар мамлекеттик комитеттердин уюштуруусунда жана ишмердүүлүгүндө да орун алган (мисалы, СССРдин илимий-изилдөө

иштерин координациялоо боюнча мамлекеттик комитетинин окумуштуулар кеңеши).

4 – этапта, постсоветтик мезгилде советтик башкаруу системасы реформаланып, мамлекеттик башкарууда коллегиялдуулук жана жеке башчылык принциптеринин ичинен экинчиси көбүрөөк колдонула баштады. Кыргызстанда 2021-жылдын 10-январында өткөн конституциялык референдумда эл Президентти шайлоо менен бир убакта республиканын президенттик формасын тандап алган. Изилдөөнүн темасына карата окумуштуу-юристардын илимий эмгектерине таянуу менен укуктук мамлекетти, жарандык коомду, парламентаризмди, демократияны, жергиликтүү өз алдынча башкарууну, борбордон четтетүүнү жүзөгө ашырууну, мыйзамдуулукту сактоону, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылууну түзүү жана иштетүү маселелери каралып, коллегиялдуулук жана жеке башкаруучулукта басымдуулук жеке башкаруучулукка жасалгандыгы белгиленди.

3-натыйжа Мамлекеттик башкаруунун принциптери катары коллегиялдуулуктун жана жеке башкаруунун конституциялык укуктук негиздери изилденип, ал принциптер мамлекеттик органдардын уюштуруучулук – укуктук негиздеринде артыкчылыктуу экендигин белгиледи. Изилдөөдө Кыргыз Республикасынын Конституциясында белгиленген коллегиялдуу органдын түзүлүшү жана функциялары тең укуктуулук принцибине негизделингендиги аныкталды. Коллегиялдуулук принциби тең укуктуулук принцибин ишке ашырууга өбөлгө түзөт, ал өз кезегинде адилеттүүлүктү жана укуктун бардык башка принциптерин бекитмекчи.

4-натыйжа. Коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдардын ишинин негизиндеги мамлекеттик башкарууну жакшыртуу максатында Кыргыз Республикасынын “Министрлер Кабинети жөнүндөгү” Конституциялык мыйзамдын 6 – беренесинин 7 – бөлүгүнө төмөндөгүдөй өзгөртүү киргизүү сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин Жогорку Кеңешке Министрлер Кабинетинин Төрагасынына жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна башка талапкерлерди сунуштайт”* жана ушул беренени 7-1-бөлүк менен төмөнкүдөй мазмунда толуктоо сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин аларды Министрлер Кабинетинин Төрагасынын жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна дайындоого укуктуу”*. Ал эми колдонуудагы конституциялык мыйзам биринчиден, Кыргыз Республикасынын

Конституциясынын 90-беренесинин 1 – пунктуна каршы келет. Ал жерде “Министрлер Кабинетинин Төрагасы, анын орун басарлары жана Министрлер Кабинетинин мүчөлөрү Жогорку Кеңештин макулдугу менен Президент тарабынан дайындалат” деп белгиленген. Экинчиден, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши коллегиялдуу мамлекеттик орган болгондуктан конституцияда каралган ыйгарым укугу ишке ашыралбай калууда. Бул Конституциянын жана мыйзамдын үстөмдүгү сыяктуу мыйзамдуулук принциптерин ишке ашырууга, б.а. бардык ченемдик укуктук актылардын жана башка мамлекеттик органдардын укугун колдонуу актыларынын Конституцияга жана мыйзамдарга ылайык келишине жана мыйзамдуулуктун бирдиктүүлүгүнө, мамлекеттин бардык аймагында мыйзамдарды бирдей түшүнүүгө жана колдонууга өбөлгө түзөт. Эгерде жогорудагы аныкталынган сунуш мыйзамга киргизилсе мамлекеттик башкаруудагы коллегиялдуу өкүлчүлүктүү органдын иши жакшырмак. Ар бир мамлекеттик коллегиялдуу орган макулдашуу жана добуш берүү жолу менен чечим кабыл алган болсо кызматтык ыйгарым укуктарында тең укуктуулук принциптери кеңири орун алмак.

5-натыйжа. Коллегиялдык өкүлчүлүктүү органдардын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын негизинде алардын статусу төмөнкүдөй элементтерден тураары белгиленген: алардын ишинин конституциялык-укуктук негиздери; милдеттери жана функциялары; уюштуруунун жана ишмердүүлүгүнүн принциптери; кызмат мөөнөтү; ишмердүүлүк кепилдиктери; укуктар, милдеттер, жоопкерчилиги; бийликтин башка органдары менен болгон мамилелердин тартиби. Азыркы шартта башкаруучулук маалыматтын көлөмү олуттуу көбөйгөндүгү, башкаруучулук процесстердин татаалдашы, мамлекеттик-башкаруучулук ишмердүүлүктөгү көйгөйлөрдүн курчушу менен мамлекеттик аппараттын ишиндеги коллегиялдуу өкүлчүлүктүү органдардын ишинин натыйжалуулугу аны рационалдаштыруунун маанилүү фактору болуп калат.

6-натыйжа. Мамлекеттин башкаруу формаларындагы коллегиялдуулук жана жеке башкаруучулук принциптерине негизделинген алардын өзгөчөлүктөрү аныкталды. Алсак биринчиден, коллегиялдуу принципке парламенттик монархия, парламенттик республика, аралаш башкаруу формалары негизделген. Экинчиден, жеке башкаруу принцибине класстык-өкүлчүлүктүү монархия, абсолюттук монархия, дуалисттик монархия, республикалык башкарууда - президенттик башкаруу формасы негизделди.

7-натыйжа. Коллегиялдык жана жеке башкаруу органдын белгилерине ылайык коллегиялдуу органдар мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун төмөнкү органдары болуп саналат: Жогорку Кеңеш, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети, Жогорку сот, Конституциялык сот, Эсептөө палатасы, шайлоо комиссиялары, областтык

соттор, жергиликтүү кеңештер. Президент, Министрлер Кабинетинен тышкары аткаруу органдары, биринчи инстанциядагы соттор, прокуратура органдары, Акыйкатчы (Омбудсмен), Улуттук банк, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдары жеке башкаруу органдар болуп саналат.

8-натыйжа. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жогорку өкүлчүлүктүү мыйзам чыгаруучу коллегиялдуу орган катары конституция боюнча кеңири укуктар берилген. Бирок Жогорку Кеңештин ишмердүүлүгү боюнча конституцияда каралган нормаларды ишке ашырууда кээ бир мыйзамдар кабыл алынышы керектиги абдан маанилүү экендиги белгиленди жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 110 – беренесинде каралгандай Конституциянын үчүнчү бөлүгүндөгү мамлекеттик органдардын ишинин уюштурулушу жана тартиби, ошондой эле алардын көз карандысыздыгынын кепилдиктери конституциялык мыйзамдар менен аныкталары каралды. Алардын катарына Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши дагы кирет. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин уюштуруучулук негиздерин жана конституциялык кепилдиктерин жөнгө салган конституциялык мыйзамды иштеп чыгуу керек экендиги аныкталды. Бул мыйзам Жогорку Кеңеште коллегиялдуулук принцибин ишке ашырууга шарт түзмөкчү. Кыргыз Республикасынын парламенти мамлекеттик бийликтин жогорку органы болууга тийиш. Бул үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциянын 76-беренесинин 1-бөлүгүн туура баяндоо максатында бул пункттун редакциясын төмөнкүдөй түрдө өзгөртүү киргизүү сунушталды: *"Жогорку Кеңеш-Кыргыз Республикасынын парламенти-мыйзам чыгаруу бийлигин жана өз ыйгарым укуктарынын чегинде көзөмөл кылуу милдеттерин жүзөгө ашыруучу жогорку коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган болуп саналат"*.

9-натыйжа. Конституциянын 85-беренесинин 4-бөлүгү мыйзам чыгаруу демилгеси укугун Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасына гана берет, бул коллегиялдуу органдын укуктук статусуна карама-каршы келет. Кыргыз Республикасынын 1993, 2010-жылдагы конституцияларына ылайык мыйзам чыгаруу демилгесинин укугу бүтүндөй Өкмөткө таандык болгон, ошондуктан 85-статьянын жогоруда аталган бөлүгүнө толуктоолорду киргизүү жана аны төмөнкүдөй редакцияда баяндоо сунушталат: «Министрлер Кабинетине».

10-натыйжа. Элдин мамлекетти башкаруу укугун ишке ашырууда Элдик Курултайдын ролун жогорулатуу үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 80-беренесинин 3-бөлүгүнүн 6-пунктуна толуктоолорду киргизүү жана аны төмөндөгүдөй өзгөртүү сунушталууда: «Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын мүчөлөрүнүн үчтөн бири Президенттин сунуштамасы боюнча, үчтөн бири Элдик Курултайдын сунуштамасы боюнча, ал эми үчтөн бири өзүнүн демилгеси менен шайлайт

жана мыйзамда каралган учурларда аларды кызмат ордуна бошотот».

11-натыйжа. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарынын жетекчилеринин жоопкерчилигин күчөтүү жана жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууга укугун ишке ашыруу максатында аларды коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган катары жергиликтүү кеңештер шайлашы жана бошотуулары негиздүү.

12-натыйжа. Кыргыз Республикасынын Президентин кызматтан четтетүү жол-жобосун жүргүзүүдө кызыкчылыктардын кагылышын жоюу үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 73-беренесинде Башкы прокурордун Президенттин аракетинде кылмыштын белгилери бар экендиги жөнүндө жана Конституциялык сот тарабынан айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутундуларды берүү жөнүндө ченемдерди алып салуу зарыл, анткени Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 4-бөлүгүнүн 5-пунктуна ылайык, Президент Судьялар кеңешинин сунушу боюнча Жогорку Кеңештин макулдугу менен Конституциялык соттун судьяларынын ичинен 5 жылдык мөөнөткө Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордуна дайындайт; Конституцияда жана конституциялык мыйзамда көрсөтүлгөн тартипте Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордуна бошотот; Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 5-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык Жогорку Кеңештин макулдугу менен Башкы прокурорду дайындайт; мыйзамда каралган учурларда Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын жарымынан кем эмесинин макулдугу менен Башкы прокурорду ээлеген кызматынан бошотот. АКШ менен Франциянын конституцияларында импичмент процедурасы учурунда кандайдыр бир органдардын корутундусун берүү каралган эмес.

13-натыйжа. Министрлер Кабинетинин мүчөлөрүнүн жоопкерчилигин күчөтүү максатында Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 89-беренесинин 6-бөлүгүн төмөнкүдөй редакцияда баяндоо менен толуктоо негиздүү: «Эгерде республикалык бюджеттин аткарылышы жөнүндө отчет Жогорку Кеңеш тарабынан канааттандырарлык эмес деп табылса, Жогорку Кеңеш Министрлер Кабинетинин мүчөлөрүнүн жоопкерчилигин карайт».

14-натыйжа. Демократиялык принциптерди ишке ашыруу жана конституцияга каршы келбестиги үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын көз карандысыздык принцибин сактоо керектиги белгиленди. Бул үчүн Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндөгү” мыйзамын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жөнүндөгү жана жергидликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндөгү” мыйзамдан бөлүү сунушталууда.

1. Диссертацияда түзүлгөн ар бир натыйжанын (илимий жоболордун), корутундулардын жана сунуштардын негиздүү дэңгээли жана ишенимдүүлүгү

Бул иш оригиналдуулугу жана тыянактарынын ишенимдүүлүгү менен айырмаланат. Ар кандай логикалык жактан негизделген методдорду колдонуу алынган натыйжалардын аныктыгын тастыктайт. Диссертацияда коюлган бардык милдеттер толук көлөмдө ийгиликтүү аткарылды. Бул эмгекте берилген бардык илимий жоболор жана тыянактар кылдат негиздемеге ээ.

1-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени диссертант коллегиялдуу органдын төмөнкү 5 белгисин негиздеген: 1) коллегиялдуу орган 2 же андан көп мүчөдөн турат; 2) ушул белгилердин 4-пунктунда көрсөтүлгөн органдын башчысынын ыйгарым укуктарын кошпогондо, коллегиялдуу органдын бардык мүчөлөрү өз кызмат орундарын тең түрдө ээлешет жана тең кызматтык укуктарга ээ болушат; 3) коллегиялдык органдын башчысы бул органдын ичинен анын мүчөлөрү тарабынан шайланат жана алар тарабынан кызматынан бошотулушу мүмкүн; 4) коллегиялдык органдын жетекчиси жетекчилик кылуучу органдын ишмердүүлүгүн калыптандыруу үчүн керек болгон уюштуруу-башкаруу мүнөзүндөгү анча чоң эмес компетенцияларга ээ жана ошол органдын мүчөлөрүнө жана ушул коллегиялдык органдын ишмердүүлүгү менен катышпаган башка субъекттерге карата жеке тартипте укук колдонуу актыларын кабыл алууга укугу жок; 5) коллегиялдуу орган өзүнүн аймактык бөлүмчөлөрүн түзбөйт. Жеке башкаруу органдын дагы белгилерин аныктаган.

2-натыйжа. Ишенимдүү, анткени автор мамлекеттин коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдарынын иштешинин тарыхый негиздерин ачып берүүдө, алардын калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн негизги 4 этабын аныктаган:

1 – этапта, мамлекеттин пайда болуусунда коомдук өз алдынча башкаруунун уруулук органдары ишмердүүлүктүн коллегиялдуу же болбосо жеке башчылык мүнөзүн сактап калуу менен мамлекеттик органдарга трансформацияланганы изилденген.

2 – этапта, Кыргызстандын тарыхынын XVI - XIX-кылымдарында кыргыздарда жеке уруу башкаруучулары менен бирге бийлердин соту, курултай сыяктуу коллегиялдуу органдар иштеген.

3 – этапта, совет мезгилиндеги башкаруучулук системасын изилдөөдө жаңы түрдөгү мамлекеттик бийлик органдары уюштурулган (Советтердин съезди, Борбордук аткаруу комитет, административдик-аймактык бирдиктердеги депутаттардын советтери, Эл Комиссарлар Совети, Эл Чарба Совети, кийинчирек Жогорку Совет, Министрлер Совети ж.б.) жана аларда коллегиялдуулук башкаруу орун алгандыгы белгиленди.

4 – этапта, постсоветтик доордо мамлекеттик башкарууда негизинен

жеке башчылык принциби колдонору айтылып, изилдөөнүн темасына карата окумуштуу-юристардин илимий эмгектерине таянуу менен укуктук мамлекетти, жарандык коомду, парламентаризмди, демократияны, жергиликтүү өз алдынча башкарууну, борбордон четтетүүнү жүзөгө ашырууну, мыйзамдуулукту сактоону, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылууну түзүү жана иштетүү маселелери каралып, коллегиялдуулук жана жеке башкаруучулукта басымдуулук жеке башкаруучулукка жасалгандыгы белгиленди.

3-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени коллегиялдуулук принциби тең укуктуулук принцибин ишке ашырууга өбөлгө түзөт, ал өз кезегинде адилеттүүлүктү жана укуктун бардык башка принциптерин бекитүүгө өбөлгө түзүшү далилделген. Коллегиялдуулук жана жеке башчылык мамлекеттик башкаруунун принциптери болуу менен укук принциптери менен байланышы, алар да мамлекеттик жана муниципалдык органдардын ишинин негиз салуучу башталышы катары каралган. Берилген принциптердин ортосунда белгилүү бир иерархия, биринчилик жана аныкталган башталыштардын ырааттуулугу бар экени негизделген.

4-натыйжа. Ишенимдүү, анткени коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдардын ишинин негизиндеги мамлекеттик башкарууну жакшыртуу максатында Кыргыз Республикасынын “Министрлер Кабинети жөнүндөгү” Конституциялык мыйзамдын 6 – беренесинин 7 – бөлүгүнө төмөндөгүдөй өзгөртүү киргизүү сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин Жогорку Кеңешке Министрлер Кабинетинин Төрагасына жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна башка талапкерлерди сунуштайт”* жана ушул беренени 7-1-бөлүк менен төмөнкүдөй мазмунда толуктоо сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин аларды Министрлер Кабинетинин Төрагасынын жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна дайындоого укуктуу”*. Ал эми колдонуудагы конституциялык мыйзам биринчиден, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 90-беренесинин 1 – пунктуна каршы келет. Ал жерде “Министрлер Кабинетинин Төрагасы, анын орун басарлары жана Министрлер Кабинетинин мүчөлөрү Жогорку Кеңештин макулдугу менен Президент тарабынан дайындалат” деп белгиленген. Экинчиден, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши коллегиялдуу мамлекеттик орган болгондуктан конституцияда каралган ыйгарым укугу ишке ашыралбай калууда.

5-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени коллегиялдык өкүлчүлүктүү органдардын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын негизинде алардын статусу төмөнкүдөй элементтерден тураары белгиленген: алардын ишинин конституциялык-укуктук негиздери; милдеттери жана функциялары; уюштуруунун жана ишмердүүлүгүнүн принциптери; кызмат мөөнөтү; ишмердүүлүк кепилдиктери; укуктар, милдеттер, жоопкерчилиги; бийликтин башка органдары менен болгон мамилелердин тартиби. Азыркы шартта башкаруучулук маалыматтын көлөмү олуттуу көбөйгөндүгү, башкаруучулук процесстердин татаалдашы, мамлекеттик-башкаруучулук ишмердүүлүктөгү көйгөйлөрдүн курчушу менен мамлекеттик аппараттын ишиндеги коллегиялдуу өкүлчүлүктүү органдардын ишинин натыйжалуулугу аны рационалдаштыруунун маанилүү фактору болуп калат.

6-натыйжа. Ишенимдүү, анткени изилдөөчү башкаруунун бардык формаларын эки принциптин биринин үстөмдүгүнө карата: коллегиялдуулук же жеке башкаруу эки топко бөлүп негиздеген: 1) коллегиялдуулук принцибине негизделген башкаруу формалары: парламенттик монархия, парламенттик республика, аралаш республика; 2) жеке башкаруу принцибине негизделген башкаруу формалары: класстык-өкүлчүлүктүү монархия, абсолюттук монархия, дуалисттик монархия, президенттик республика.

7-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени диссертант Жогорку Кеңешти, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетин, Жогорку сотту, Конституциялык сотту, Эсептөө палатасын, шайлоо комиссияларын, областтык сотторду, жергиликтүү кеңештерди коллегиялдуу деп далилдеген. Президенти, Министрлер Кабинетинен тышкары аткаруу органдарды, биринчи инстанциядагы сотторду, прокуратура органдарын, Акыйкатчы (Омбудсменди), Улуттук банкты, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарын жеке башкаруу органдар деп негиздеген.

8-натыйжа. Ишенимдүү, анткени Жогорку Кеңештин ишмердүүлүгү боюнча конституцияда каралган нормаларды ишке ашырууда кээ бир мыйзамдар кабыл алынышы керектиги абдан маанилүү экендиги белгиленди жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 110 – беренесинде каралгандай Конституциянын үчүнчү бөлүгүндөгү мамлекеттик органдардын ишинин уюштурулушу жана тартиби, ошондой эле алардын көз карандысыздыгынын кепилдиктери конституциялык мыйзамдар менен аныкталары каралды. Алардын катарына Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши дагы кирет. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин уюштуруучулук негиздерин жана конституциялык кепилдиктерин жөнгө салган конституциялык мыйзамды иштеп чыгуу керек экендиги аныкталды. Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Конституциянын 76-беренесинин 1-бөлүгүн туура баяндоо максатында бул пункттун редакциясын

төмөнкүдөй түрдө өзгөртүү киргизүү сунушталды: *"Жогорку Кеңеш-Кыргыз Республикасынын парламенти-мыйзам чыгаруу бийлигин жана өз ыйгарым укуктарынын чегинде көзөмөл кылуу милдеттерин жүзөгө ашыруучу жогорку коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган болуп саналат"*.

9-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени Конституциянын 85-беренесинин 4-бөлүгү мыйзам чыгаруу демилгеси укугун Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасына гана берет, бул коллегиялдуу органдын укуктук статусуна карама-каршы келет. Кыргыз Республикасынын 1993, 2010-жылдагы конституцияларына ылайык мыйзам чыгаруу демилгесинин укугу бүтүндөй Өкмөткө таандык болгон, ошондуктан 85-статьянын жогоруда аталган бөлүгүнө толуктоолорду киргизүү жана аны төмөнкүдөй редакцияда баяндоо сунушталат: «Министрлер Кабинетине».

10-натыйжа. Ишенимдүү, анткени диссертант Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын курамын шайлоо боюнча сунуш кылган.

11-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарынын жетекчилеринин жоопкерчилигин күчөтүү жана жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууга укугун ишке ашыруу максатында аларды коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган катары жергиликтүү кеңештер тарабынан шайланышы жана бошотулушу сунушталган.

12-натыйжа. Ишенимдүү, анткени Кыргыз Республикасынын Президентин кызматтан четтетүү жол-жобосун жүргүзүүдө кызыкчылыктардын кагылышын жоюу үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 73-беренесинде Башкы прокурордун Президенттин аракетинде кылмыштын белгилери бар экендиги жөнүндө жана Конституциялык сот тарабынан айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутундуларды берүү жөнүндө ченемдерди алып салуу зарыл, анткени Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 4-бөлүгүнүн 5-пунктуна ылайык, Президент Судьялар кеңешинин сунушу боюнча Жогорку Кеңештин макулдугу менен Конституциялык соттун судьяларынын ичинен 5 жылдык мөөнөткө Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордуна дайындайт; Конституцияда жана конституциялык мыйзамда көрсөтүлгөн тартипте Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордунан бошотот; Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 5-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык Жогорку Кеңештин макулдугу менен Башкы прокурорду дайындайт; мыйзамда каралган учурларда Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын жарымынан кем эмесинин макулдугу менен Башкы прокурорду ээлеген кызматынан бошотот. АКШ менен Франциянын конституцияларында импичмент процедурасы учурунда кандайдыр бир

органдардын корутундусун берүү каралган эмес.

13-натыйжа. Ишенимдүү жана негиздүү, анткени Министрлер Кабинетинин мүчөлөрүнүн жоопкерчилигин күчөтүү максатында Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 89-беренесинин 6-бөлүгүнө өзгөртүү киргизүүнү сунуштаган.

14-натыйжа. Ишенимдүү, анткени жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын көз карандысыздык принцибин сактоо керектиги белгиленди жана ушул үчүн Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндөгү” мыйзамын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндөгү” мыйзамдан бөлүү сунушталган.

2. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы

Иштин илимий жаңылыгы - бул биринчи жолу ата мекендик укук таануу, азыркы укуктук системанын шарттарында *мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүндөгү коллегиялдуулук жана жеке башчылык принциптерине* теориялык жана укуктук талдоо жүргүзүлгөн. Бул иш Кыргыз Республикасындагы аталган укуктук маселе боюнча биринчи монографиялык изилдөө болуп саналат.

1-натыйжа. Жаңылыгы менен айырмаланат, анткени диссертант коллегиялдуу органдын төмөнкү 5 белигисин негиздеген: 1) коллегиялдуу орган 2 же андан көп мүчөдөн турат; 2) ушул белгилердин 4-пунктунда көрсөтүлгөн органдын башчысынын ыйгарым укуктарын кошпогондо, коллегиялдуу органдын бардык мүчөлөрү өз кызмат орундарын тең түрдө ээлешет жана тең кызматтык укуктарга ээ болушат; 3) коллегиялдык органдын башчысы бул органдын ичинен анын мүчөлөрү тарабынан шайланат жана алар тарабынан кызматынан бошотулушу мүмкүн; 4) коллегиялдык органдын жетекчиси жетекчилик кылуучу органдын ишмердүүлүгүн калыптандыруу үчүн керек болгон уюштуруу-башкаруу мүнөзүндөгү анча чоң эмес компетенцияларга ээ жана ошол органдын мүчөлөрүнө жана ушул коллегиялдык органдын ишмердүүлүгү менен катышпаган башка субъекттерге карата жеке тартипте укук колдонуу актыларын кабыл алууга укугу жок; 5) коллегиялдуу орган өзүнүн аймактык бөлүмчөлөрүн түзбөйт. Жеке башкаруу органдын дагы белгилерин аныктаган.

2-натыйжа. Жаңы болуп саналат, анткени автор мамлекеттин коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдарынын иштешинин тарыхый негиздерин ачып берүүдө, алардын калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн негизги 4 этабын аныктаган:

1 – этапта, мамлекеттин пайда болуусунда коомдук өз алдынча

башкаруунун уруулук органдары ишмердүүлүктүн коллегиялдуу же болбосо жеке башчылык мүнөзүн сактап калуу менен мамлекеттик органдарга трансформацияланганы изилденген.

2 – этапта, Кыргызстандын тарыхынын XVI - XIX-кылымдарында кыргыздарда жеке уруу башкаруучулары менен бирге бийлердин соту, курултай сыяктуу коллегиялдуу органдар иштеген.

3 – этапта, совет мезгилиндеги башкаруучулук системасын изилдөөдө жаңы түрдөгү мамлекеттик бийлик органдары уюштурулган (Советтердин съезди, Борбордук аткаруу комитет, административдик-аймактык бирдиктердеги депутаттардын советтери, Эл Комиссарлар Совети, Эл Чарба Совети, кийинчирек Жогорку Совет, Министрлер Совети ж.б.) жана аларда коллегиялдуулук башкаруу орун алгандыгы белгиленди.

4 – этапта, постсоветтик доордо мамлекеттик башкарууда негизинен жеке башчылык принциби колдонору айтылып, изилдөөнүн темасына карата окумуштуу-юристардын илимий эмгектерине таянуу менен укуктук мамлекетти, жарандык коомду, парламентаризмди, демократияны, жергиликтүү өз алдынча башкарууну, борбордон четтетүүнү жүзөгө ашырууну, мыйзамдуулукту сактоону, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин камсыз кылууну түзүү жана иштетүү маселелери каралып, коллегиялдуулук жана жеке башкаруучулукта басымдуулук жеке башкаруучулукка жасалгандыгы белгиленди.

3-натыйжа. Жаңы, анткени коллегиялдуулук принциби тең укуктуулук принцибин ишке ашырууга өбөлгө түзөт, ал өз кезегинде адилеттүүлүктү жана укуктун бардык башка принциптерин бекитүүгө өбөлгө түзүшү далилделген. Коллегиялдуулук жана жеке башчылык мамлекеттик башкаруунун принциптери болуу менен укук принциптери менен байланышы, алар да мамлекеттик жана муниципалдык органдардын ишинин негиз салуучу башталышы катары каралган. Берилген принциптердин ортосунда белгилүү бир иерархия, биринчилик жана аныкталган башталыштардын ырааттуулугу бар экени негизделген.

4-натыйжа. Жаңы болуп саналат, анткени коллегиялдуу жана жеке башкаруу органдардын ишинин негизиндеги мамлекеттик башкарууну жакшыртуу максатында Кыргыз Республикасынын “Министрлер Кабинети жөнүндөгү” Конституциялык мыйзамдын 6 – беренесинин 7 – бөлүгүнө төмөндөгүдөй өзгөртүү киргизүү сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин Жогорку Кеңешке Министрлер Кабинетинин Төрагасына жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна башка талапкерлерди сунуштайт”* жана ушул беренени 7-1-бөлүк менен төмөнкүдөй мазмунда толуктоо сунушталды: *“Эгерде ушул берененин 6-бөлүгүндө көрсөтүлгөн мөөнөттүн ичинде*

Жогорку Кеңеш жаңы же кайталап киргизилген талапкерлерди карабаса же карап жана макулдук бербесе, анда Президент ушул мөөнөт аяктагандан кийин аларды Министрлер Кабинетинин Төрагасынын жана башка мүчөлөрүнүн (айрым мүчөсүнүн) кызмат ордуна дайындоого укуктуу”. Ал эми колдонуудагы конституциялык мыйзам биринчиден, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 90-беренесинин 1 – пунктуна каршы келет. Ал жерде “Министрлер Кабинетинин Төрагасы, анын орун басарлары жана Министрлер Кабинетинин мүчөлөрү Жогорку Кеңештин макулдугу менен Президент тарабынан дайындалат” деп белгиленген. Экинчиден, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши коллегиялдуу мамлекеттик орган болгондуктан конституцияда каралган ыйгарым укугу ишке ашыралбай калууда.

5-натыйжа. Жаңылыгы менен айырмаланат, анткени коллегиялдык өкүлчүлүктүү органдардын ишин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын негизинде алардын статусу төмөнкүдөй элементтерден тураары белгиленген: алардын ишинин конституциялык-укуктук негиздери; милдеттери, жана функциялары; уюштуруунун жана ишмердүүлүгүнүн принциптери; кызмат мөөнөтү; ишмердүүлүк кепилдиктери; укуктар, милдеттер, жоопкерчилиги; бийликтин башка органдары менен болгон мамилелердин тартиби. Азыркы шартта башкаруучулук маалыматтын көлөмү олуттуу көбөйгөндүгү, башкаруучулук процесстердин татаалдашы, мамлекеттик-башкаруучулук ишмердүүлүктөгү көйгөйлөрдүн курчушу менен мамлекеттик аппараттын ишиндеги коллегиялдуу өкүлчүлүктүү органдардын ишинин натыйжалуулугу аны рационалдаштыруунун маанилүү фактору болуп калат.

6-натыйжа. Жаңы болуп саналат, анткени изилдөөчү башкаруунун бардык формаларын эки принциптин биринин үстөмдүгүнө карата: коллегиялдуулук же жеке башкаруу эки топко бөлүп негиздеген: 1) коллегиялдуулук принцибине негизделген башкаруу формалары: парламенттик монархия, парламенттик республика, аралаш республика; 2) жеке башкаруу принцибине негизделген башкаруу формалары: класстык-өкүлчүлүктүү монархия, абсолюттук монархия, дуалисттик монархия, президенттик республика.

7-натыйжа. Жаңы, анткени диссертант коллегиялдуулук жана жеке башчылык принциптердин негизинде иштөө боюнча бардык мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын эки топко бөлгөн.

8-натыйжа. Жаңылыгы менен айырмаланат, анткени мурда болбогон конституциялык Мыйзамдын кабыл алынышы сунушталат. Жогорку Кеңештин ишмердүүлүгү боюнча конституцияда каралган нормаларды ишке ашырууда кээ бир мыйзамдар кабыл алынышы керектиги абдан маанилүү

экендиги белгиленди жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 110 – беренесинде каралгандай Конституциянын үчүнчү бөлүгүндөгү мамлекеттик органдардын ишинин уюштурулушу жана тартиби, ошондой эле алардын көз карандысыздыгынын кепилдиктери конституциялык мыйзамдар менен аныкталары каралды. Алардын катарына Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши дагы кирет. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин уюштуруучулук негиздерин жана конституциялык кепилдиктерин жөнгө салган конституциялык мыйзамды иштеп чыгуу керек экендиги аныкталды. Андан тышкары Жогорку Кеңештин конституциялык-укуктук статусун тактоо иретинде Кыргыз Республикасынын Конституциянын 76-беренесинин 1-бөлүгүн төмөнкүдөй редакцияда өзгөртүү сунушталды: *"Жогорку Кеңеш-Кыргыз Республикасынын парламенти-мыйзам чыгаруу бийлигин жана өз ыйгарым укуктарынын чегинде көзөмөл кылуу милдеттерин жүзөгө ашыруучу жогорку коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган болуп саналат"*.

9-натыйжа. Жаңы болуп саналат, анткени изденүүчү Конституциянын 85-беренесинин 4-бөлүгүнө өзгөртүү киргизүүнү сунуштайт.

10-натыйжа. Жаңы, анткени диссертант Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын курамын шайлоо боюнча төмөнкүдөй редакцияда сунуш кылган. «Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиянын мүчөлөрүнүн үчтөн бири Президенттин сунуштамасы боюнча, үчтөн бири Элдик Курултайдын сунуштамасы боюнча, ал эми үчтөн бири өзүнүн демилгеси менен шайлайт жана мыйзамда каралган учурларда аларды кызмат ордуна бошотот».

11-натыйжа. Жаңылыгы менен айырмаланат, анткени жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууга укугун ишке ашыруу максатында аларды коллегиялдуу өкүлчүлүктүү орган катары жергиликтүү кеңештер тарабынан шайланышы жана бошотулушу сунушталган.

12-натыйжа. Жаңы болуп саналат, анткени Кыргыз Республикасынын Президентин кызматтан четтетүү жол-жобосун жүргүзүүдө кызыкчылыктардын кагылышын жоюу үчүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 73-беренесинде Башкы прокурордун Президенттин аракетинде кылмыштын белгилери бар экендиги жөнүндө жана Конституциялык сот тарабынан айып коюунун белгиленген тартибин сактоо жөнүндө корутундуларды берүү жөнүндө ченемдерди алып салуу зарыл, анткени Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 4-бөлүгүнүн 5-пунктуна ылайык, Президент Судьялар кеңешинин сунушу боюнча Жогорку Кеңештин макулдугу менен Конституциялык соттун судьяларынын ичинен 5 жылдык мөөнөткө Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордуна дайындайт; Конституцияда жана конституциялык мыйзамда

көрсөтүлгөн тартипте Конституциялык соттун төрагасын кызмат ордунан бошотот; Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 70-беренесинин 5-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык Жогорку Кеңештин макулдугу менен Башкы прокурорду дайындайт; мыйзамда каралган учурларда Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын жарымынан кем эмесинин макулдугу менен Башкы прокурорду ээлеген кызматынан бошотот. АКШ менен Франциянын конституцияларында импичмент процедурасы учурунда кандайдыр бир органдардын корутундусун берүү каралган эмес.

13-натыйжа. Жаңы, анткени Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 89-беренесинин 6-бөлүгүнө өзгөртүү киргизүүнү сунуштаган.

14-натыйжа. Жаңылыгы менен айырмаланат, анткени жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын көз карандысыздык принцибин сактоо керектиги белгиленди жана ушул үчүн Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндөгү” мыйзамын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндөгү” мыйзамдан бөлүү сунушталган.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо

Изилдөө ишинин жүрүшүндө алынган негизги натыйжалар ички биримдик жана тандалып алынган теманын алкагындагы өз ара байланыштар менен сыпатталат.

Диссертациялык иштин түзүмү илимий изилдөөнүн логикасына туура келет жана анын максаты милдеттери менен аныкталган. Бөлүмдөрдүн мазмуну максаттуу ички биримдик менен мүнөздөлөт. Диссертациялык иштеги материалдарды жазуу логикалык ыраттуулук жана жыйынтыкталгандык менен коштолот.

Диссертацияда изденүүчүнүн юридика илимине кошкон жеке салымын күбөлөндүрүүчү бир катар жаңы илимий натыйжалар жана жоболор камтылган. Изилденип жаткан тармактагы бар болгон көйгөйлөрдүн сунушталып жаткан жаңы чечимдери жана ыкмалары жетиштүү деңгээлде аргументтештирилген жана сынчыл көз караш менен бааланган.

6. Изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси

Автор тарабынан коллегиялдык жана жеке башкаруу органдардын адамдын жана жарандын укутарына болгон таасири каралган. Коллегиялдык жана жеке башкаруунун, адам укутарынын, илимий-техникалык потенциалдын абалынын өз-ара байланышы талданган. Изилдөөдө түрдүү өлкөлөрдөгү ар кандай тарыхый доорлордогу мамлекеттин жана укуктун иштешинин тажрыйбасы дагы колдонулган. Алынган натыйжалар жалпы

укуктун теориясы, анын ичинде конституциялык укук жана муниципалдык укук үчүн маанилүү деп эсептейбиз.

Каралып жаткан жоболор, сунуштар жана жыйынтыктар Кыргызстандын укуктук теориясы үчүн жаңы болгондугун эске алганда, изденүүчүнүн эмгектеринин жана жүргүзгөн илимий изилдөөсүнүн теориялык маанилүүлүгү чоң.

Диссертацияда камтылган жоболорун, корутундуларын жана сунуштарын, ошондой эле айрым негизги түшүнүктөрдүн такталган аныктамаларын конституциялык, муниципалдык укуктарда орун алган боштуктарды толтуруу үчүн колдонсо болот. Автор тарабынан алынган жыйынтыктар кийинки илимий изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизги жоболорун колдонуудагы мыйзамдарды ондоодо, мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актыларды кабыл алууда, ошондой эле мамлекеттик жана муниципалдык башкарууда колдонсо болот.

Диссертацияда иштелип чыккан жоболор жогорку жана орто кесиптик окуу жайларында конституциялык укук, муниципалдык укук дисциплиналарын окутууда, ошондой эле аталган дисциплиналар боюнча окуу китептерин жана окуу куралдарын даярдоодо колдонулушу мүмкүн.

7. Диссертациянын негизги жоболорун, натыйжаларын, тыянактарын жана корутундусун жарыялоо жана ырастоо

Диссертациянын негизги жоболору, тыянактары жана корутундулары рецензиялануучу ата-мекендик жана чет элдик бир катар илимий басылмаларда, эл аралык илимий-практикалык конференциялардын материалдарынын жыйнактарында жетиштүү көлөмдө жарыяланган жана коюлуучу бардык талаптарга жооп берет.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги натыйжалары изденүүчү тарабынан 69 илимий макалада жана бир монографияда чагылдырылган:

1. Татенов, М.Б. Коллегиальное государственное управление. Основа правового государства и гражданского общества [Текст] / М.Б. Татенов. – Монография. – LAP LAMBERT Academic Publishing, Saarbrücken, Deutschland / Германия. - 2013 г. – 348 с. ISBN: 9783659389450, 3659389455
Режим доступа: <https://www.amazon.ae/Kollegialnoe-Gosudarstvennoe-Upravlenie-Tatenov-Marat/dp/3659389455>

2. Татенов, М.Б. Жогорку Кенеш как высший представительный и коллегиальный орган Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызского национального университета имени Жусупа Баласагына. – 2011. - Выпуск 5. – С. 142-146.

3. Татенов, М.Б. Проблемы функционирования исполнительных органов местного самоуправления как единоначальных органов [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Казахского национального университета имени Аль-Фараби. – 2011. - Серия юридическая. – №5 Специальный выпуск. – С. 88-91.
Режим доступа: <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/485>

4. Татенов, М.Б. Принципы парламентаризма как государственного коллегиального управления [Текст] / М.Б. Татенов // Материалы международной научно-теоретической конференции “Садыковские чтения” – 23 сентября 2011 года. – Алматы: Издательство “Ұлағат” КазНПУ имени Абая, 2011. - С. 103-106.

5. Татенов, М.Б. Регулятивные и учредительные нормы в Конституции Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызской государственной юридической академии.- 2011. - №3. - С. 155-160. Режим доступа: https://arch.kyrlibnet.kg/uploads/UATATENOV2_2011-3.pdf

6. Татенов, М.Б. *Местная государственная администрация как единоначальный орган государства* [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызской государственной юридической академии. - 2011. - №3. - С. 149-154.10.

7. Татенов, М.Б. Некоторые проблемы реализации законов в свете компетенции Жогорку Кенеша Кыргызской Республики как высшего представительного и коллегиального органа [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Казахского национального университета имени Аль-Фараби. - 2011. – Серия юридическая. № 4 (60). – С. 48-52. Режим доступа: <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/393>

8. Татенов, М.Б. Принципы правового государства в свете государственного коллегиального, представительного управления [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. – 2012. - Выпуск №1. – С. 171-175.

9. Татенов, М.Б. Правительство Кыргызской Республики коллегиальный или единоначальный орган государственной власти? [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. – 2012. -Выпуск №2. - С. 178-182.

10. Татенов, М.Б. Коллегиальное государственное управление как основа правового государства [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызско-Российского славянского университета.- 2012. - Т. 12. - №12. – С. 62-65. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=18815463>

11. Татенов, М.Б. Местные кенешы как муниципальные коллегиальные органы [Текст] / М.Б. Татенов // Известия Чуйского университета. - 2012. - №5. – С. 70 – 73.

12. Татенов, М.Б. Единоначалие как принцип деятельности министерства [Текст] / М.Б. Татенов // Известия Чуйского университета.- 2012. - №5. - С. 67- 70.

13. Татенов, М.Б. Соотношение форм правления и коллегиального, единоначального управления [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызского национального университета имени Жусупа Баласагына. – 2012. - Выпуск 4.- С. 226 – 230.

14. Татенов, М.Б. Единоначальный принцип деятельности Президента

Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов // Известия Национальной академии наук Кыргызской Республики. - 2012. – № 2. – С. 19-23. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27313718>

15. Татенов, М.Б. Влияние коллегиальных и единоначальных органов государства на форму политического режима [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. - 2012. -Выпуск №3. - С. 164-168.

16. Татенов, М.Б. Суды первой инстанции в Кыргызской Республике как единоначальные органы [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А.- 2012. - Выпуск №3. - С. 212 -217.

17. Татенов, М.Б. Верховный суд и суды второй инстанции Кыргызской Республики как коллегиальные органы [Текст] / М.Б. Татенов // Известия Национальной академии наук Кыргызской Республики. - 2012. – №3. – С. 132 - 137. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27313771>

18. Татенов, М.Б. Соотношение государственного коллегиального управления и народного суверенитета [Текст] / М.Б. Татенов // Известия Национальной академии наук Кыргызской Республики. - 2012. – №3. – С. 11 - 14. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27313744>

19. Татенов, М.Б. Коллегиальный принцип деятельности присяжных заседателей [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Казахского национального университета имени Аль-Фараби. - 2012. - №4 (64). – С. 62-67. Режим доступа: <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/1668/1823>

20. Татенов, М.Б. Соотношение парламентаризма и функционирования органа конституционного контроля [Текст] / М.Б. Татенов // Политика и право. - 2012. - №2. – С. 182-186.

21. Татенов, М.Б. Понятие, признаки и классификация государственных органов [Текст] / М.Б. Татенов // Наука и новые технологии.- 2012. – № 3. - С. 253-257. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25738792>

22. Татенов, М.Б. Коллегиальное и единоначальное государственное управление и формы государственного устройства [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник университета имени Д.А. Кунаева. - 2012. –№ 3 (44). - С. 15-21. Режим доступа: <https://articlekz.com/article/21700>

23. Татенов, М.Б. Коллегиальное и единоначальное государственное управление и механизм государства [Текст] / М.Б. Татенов // Известия вузов.- 2012. – № 3. - С. 220-224. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=36481229>

24. Татенов, М.Б. Омбудсмен (Акыйкатчы) Кыргызской Республики как единоначальный государственный орган в Кыргызстане [Текст] / М.Б. Татенов // Фемида. Республиканский юридический научно-практический журнал. – Алматы. - 2012. – № 7 (199).– С. 32-36.

25. Татенов, М.Б. Коллегиальное государственное управление как

основа для существования гражданского общества [Текст] / М.Б. Татенов // Политика и право. - 2012.- №2. – С. 177-181.

26. Татенов, М.Б. Прокуратура Кыргызской Республики как единоначальный орган [Текст] / М.Б. Татенов // Фемида. Республиканский юридический научно-практический журнал. - Алматы. – 2012. – № 12 (204). - С. 28-30.

27. Татенов, М.Б. Государственное управление в свете функционирования коллегиальных и единоначальных органов [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. - 2012. - Выпуск 4. Часть 1. - С.182 – 189.

28. Татенов, М.Б. Принцип единоначалия в деятельности Счетной палаты Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. - 2012. – Выпуск 4. Часть 1. – С. 227 – 231.

29. Татенов, М.Б. Рациональность и легитимность государственного коллегиального представительного управления [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызской государственной юридической академии. - 2012. - №1. - С. 80 - 87. Режим доступа: <https://arch.kyrlibnet.kg/?&npage=view&nadd=10514>

30. Татенов, М.Б. Законность, правопорядок и дисциплина в свете государственного коллегиального управления [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Казахского национального университета имени Аль-Фараби. - 2012. - №3(63).- С. 39-43. Режим доступа: <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/1653>

31. Татенов, М.Б. Избирательные комиссии в Кыргызской Республике как коллегиальные органы [Текст] / М.Б. Татенов // Право и политика. - 2012.- № 3. – С. 95 – 99.

32. Татенов, М.Б. Концепции о принципах коллегиальности и единоначалия в государственном управлении [Текст] / М.Б. Татенов // Право и политика. - 2012.- № 3. – С. 99 - 103.

33. Татенов, М.Б. Принципы единоначалия и коллегиальности в деятельности Национального банка Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов // Вестник Кыргызского национального университета имени Жусупа Баласагына. - 2013.- Выпуск 1. - С. 219-223.

34. Татенов, М.Б. Механизмы взаимодействия высших органов государственной власти в некоторых странах мира [Текст] / М.Б. Татенов // Держава і право: Юридичні і політичні науки. – Київ. - 2013. – Вип.60. – С. 97-106.

35. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Органы внутренних дел как единоначальные органы [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2013. № 11. С. 28-31. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35605815>

36. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Основа государственной политики [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2013. № 11. С. 31-35. Режим доступа:

<https://elibrary.ru/item.asp?id=35605816>

37. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Законность как одно из условий развития экономики [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2015. № 13. С. 70-76. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35246866>

38. Татенов, М.Б., Джоробеков, З.М. Роль триады элементов коллегиального государственного управления и системы сдержек и противовесов в функционировании правового, демократического государства [Текст] / М.Б. Татенов, З.М. Джоробеков // Научный журнал «Молодой ученый». — Казань. - 2016. — №4. — С. 544-546. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25620683>

39. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Развитие промышленности и науки при коллегиальном государственном управлении [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Ceteris Paribus. 2016. № 3. С. 50-54. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25619793>

40. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. История человечества – история труда [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Символ науки: международный научный журнал. Уфа. - 2016. № 8-2 (20). С. 107-110. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=26529734>

41. Татенов, М.Б. Некоторые проблемы выборов глав муниципальных образований [Текст] / М.Б. Татенов // Журнал научных и прикладных исследований. 2016. № 12 (47). С. 109-111. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28140657>

42. Татенов, М.Б. Обеспечение законности при коллегиальном государственном управлении [Текст] / М.Б. Татенов // Журнал научных и прикладных исследований. 2016. № 12 (47). С. 106-108. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28140655>

43. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. К вопросу о создании, обеспечении и охране (защите) прав человека [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош сборник научных статей. Москва, 2016. С. 147-152. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28304610>

44. Татенов, М.Б. Источник коррупции и пути его искоренения [Текст] / М.Б. Татенов // Экономика, социология и право. М. - 2016. № 11. С. 146-148. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27533396>

45. Татенов, М.Б., Джоробекова, А.М. Философские категории закона и закономерности в сравнительном государствоведении [Текст] / М.Б. Татенов, А.М. Джоробекова // Молодой ученый. Казань. -2016. № 4 (108). С. 548-551. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25620685>

46. Татенов, М.Б. Проблемы функционирования коллегиальных и единоличных органов публичной власти в Кыргызской Республике [Текст] / М.Б. Татенов // Высшая школа. Уфа. -2016. № 4. С. 8-10. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25672330>

47. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Историко-теоретические проблемы развития коллегиальных и единоначальных органов государства [Текст] / М.Б.

Татенов, М.Б. Татенова // Известия ВУЗов Кыргызстана. 2016. № 12. С. 131-133. Импакт-фактор - 0,019 Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=28310224>

48. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Иерархия наук и права человека [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Ceteris Paribus. М. - 2016. № 3. С. 54-60. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25619794>

49. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Отображение коллегиального и единоначального государственного управления в декартовой системе координат в пространстве [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2017. № 16. С. 116-120. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=32545558>

50. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Решение вопросов государственного строительства: сущность и особенности правовой природы [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Известия ВУЗов Кыргызстана. 2018. № 12. С. 66-70. Импакт-фактор - 0,035. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=41212712>

51. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б. Соотношение материального и процессуального права [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2018. № 1 (17). С. 88-93. Импакт-фактор - 0,282. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35122947>

52. Tatenov Marat, Venera Sabirova, Baktygul Abdymomunova, Kristina Boriskina, Ilhom Davidov, Taalay Dzhanibekov, Abdykalyi Kybyraev, Rustam Mamazakirov, Nurbek Matkarimov, Taalay Turdiev, Mahabat Tatenova. Supply Chain Financing for Supporting the Children with Special Needs: Problem-Solving Strategies [Текст] // International Journal of Supply Chain Management. - Vol. 7, No. 4, August 2018. – P. 370 – 376. - ISSN: 2051-3771 eISSN: 2050-7399. - Режим доступа: <https://ojs.excelingtech.co.uk/index.php/IJSCM/article/view/2338>
Ссылка на профиль:

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203661888>

53. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б., Артыкбаева, Ч.М. Соотношение формы правления и законности [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова, Ч.М. Артыкбаева // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2020. № 2 (22). С. 97-101. Импакт-фактор - 0,702. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=44630967>

54. Татенов, М.Б., Татенова, М.Б., Артыкбаева, Ч.М. Корреляция формы правления и научно-технического, производственного потенциала страны [Текст] / М.Б. Татенов, М.Б. Татенова, Ч.М. Артыкбаева // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2020. № 2 (22). С. 93-97. Импакт-фактор - 0,702. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=44630966>

55. Татенов, М.Б., Каипов, Н.Т., Кубатбеков, С. К., Нажиев, Ш. О., Татенова, М.Б. Некоторые проблемы борьбы с коррупцией в Кыргызстане [Текст] / М.Б. Татенов, Н.Т. Каипов, С.К. Кубатбеков, Ш.О. Нажиев, М.Б. Татенова // Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав-Хмельницкий. - 2021. № 3-3 (71). С. 50-53. ISSN: 2524-0986. -

Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=45726554>

56. Tatenov Marat, Ulukbek Iusupov, Nurlan Altynbaev, Tursunkul Atantaev, Nurbek Arziev, Nurbek Tabaldiev, Avtandil Arabaev, Gulsara Kuldysheva, Zhyrgul Abdullaeva. Formation of Environmental Legislation in the Early Years of Soviet Period [Текст] // Open Journal of Social Sciences, 2021, 9, 352-358. ISSN: 2327-5952 eISSN: 2327-5960. - Режим доступа: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=110773>

57. Татенов, М.Б., Абдурахманов, А.А., Бекназаров, Н.Х., Уметалиев, Б.Д., Сагынбек уулу Б., Чолпонкулов, Ш.А. Государственное содействие развитию науки и научно-технологическим достижениям как обязанность государства в новой Конституции Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов, А.А. Абдурахманов, Н.Х. Бекназаров, Б.Д. Уметалиев, Б. Сагынбек уулу, Ш.А. Чолпонкулов // Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслав-Хмельницкий. - Выпуск 10 (78) ч. 7 Октябрь 2021. - С. 116-120. ISSN: 2524-0986. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47315194>

58. Tatenov M., Tabaldiev N., Nurbaev E., Zhumabayeva A., Toktorova Zh., Abrakhmanova G., Kuldysheva G., Abdullaeva Zh. Legal Basis for Licensing and Permitting Activities of Internal Affairs Bodies in the Kyrgyz Republic (Soviet and Present Period) [Текст] // Open Journal of Social Sciences. 2022. V. 10. № 1. P. 478-486. ISSN: 2327-5952 eISSN: 2327-5960. - Режим доступа: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=114953>

59. Татенов, М.Б., Артыкбаева, Ч.М., Бейшенбекова, А.М., Орозов, Ж.Ж., Татенова, М.Б. Роль труда в истории войн [Текст] / М.Б. Татенов, Ч.М. Артыкбаева, А.М. Бейшенбекова, Ж.Ж. Орозов, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2022. № 1 (25). С. 173-177. Импакт-фактор - 0,323. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=49536304>

60. Татенов, М.Б., Залимбеков, Н.А. Основа гражданского общества [Текст] / М.Б. Татенов, Н.А. Залимбеков // Вестник филиала РГСУ в г. Ош. - 2022. № 1 (25). С. 80-83. Импакт-фактор - 0,323. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49536283>

61. Татенов, М.Б., Матисакова, З.У., Азимбек кызы Ч., Бейшенбекова, А.М. Некоторые проблемы досудебного производства в уголовном процессе в Кыргызской Республике [Текст] / Татенов, М.Б., Матисакова, З.У., Азимбек кызы Ч., Бейшенбекова, А.М. Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2023. № 1 (27). С. 222-226. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54597519>

62. Татенов, М.Б. Калымбетова, Д.А., Татенова, М.Б. Материальное и духовное право при коллегиальном и единоначальном государственном управлении [Текст] / М.Б. Татенов, Д.А. Калымбетова, М.Б. Татенова // Вестник филиала РГСУ в г. Ош. - 2023. № 1 (27). С. 231-236. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54597523>

63. Татенов М.Б., Тенирберди кызы М., Матисакова З.У. Некоторые проблемы реализации юридической ответственности [Текст] / М.Б. Татенов, Тенирберди кызы М., З.У. Матисакова // Вестник филиала РГСУ в г. Ош. -

2023. № 1 (27). С. 236-240. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=54597524>

64. Татенов М.Б. Мамлекеттик башкаруунун коллегиялуулук жана жеке башчылык принциптеринин укуктун принциптери менен катышы [Текст] / М.Б. Татенов // Кыргызстандын илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. – Бишкек. – 2023. №7. Б. 195-199. Импакт-фактор - 0,140. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=63359715>

65. Татенов М.Б. Публикалык бийликтин коллегиялдуу жана жеке башкаруу органынын белгилери [Текст] / М.Б. Татенов // Кыргызстандын илим, жаңы технологиялар жана инновациялар. – Бишкек. – 2023. №7. Б. 200-204. Импакт-фактор - 0,140. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=63359716>

66. Татенов, М.Б. Кыргызстандын 2021-жылдын Конституциясы боюнча Президенттин жеке башкаруу орган катары ыйгарым укуктары [Текст] / М.Б. Татенов // Федералдык мамлекеттик бюджеттик жогорку билим беруу мекемеси "Россия мамлекеттик социалдык университетинин" Кыргыз Республикасынын Ош шаарындагы филиалынын жарчысы. 2023. № 2 (28). С. 159-163. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=59370633>

67. Татенов, М.Б. Кыргызстандын 2021-жылдын Конституциясы боюнча Жогорку Кеңештин укуктук статусу [Текст] / М.Б. Татенов // Федералдык мамлекеттик бюджеттик жогорку билим беруу мекемеси "Россия мамлекеттик социалдык университетинин" Кыргыз Республикасынын Ош шаарындагы филиалынын жарчысы. 2023. № 2 (28). С. 163-167. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=59370634>

68. Tatenov M., Arstanbekov M., Seidakmatov N., Kanybekova B., Kakeshov V. Victimological aspects of countering internet crime: state and local government practices [Текст] // Social Legal Studios. 2024. V. 7. № 1. P. 221-234. - ISSN 2617-4162 e-ISSN 2617-4170. - DOI: 10.32518/sals1.2024.221 Режим доступа: [file:///D:/My%20Documents/User/Downloads/Victimological_aspects_of_countering_internet_crim%20\(1\).pdf](file:///D:/My%20Documents/User/Downloads/Victimological_aspects_of_countering_internet_crim%20(1).pdf) Ссылка на профиль:

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203661888>

69. Татенов, М.Б., Туратова, Ж.А., Бакирова, Ш.М., Татенова, М.Б. Реализация принципа гуманизма в уголовном, уголовно-исполнительном праве Кыргызской Республики [Текст] / М.Б. Татенов, Ж.А. Туратова, Ш.М. Бакирова, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2024. № 1 (29). С. 130-136. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68636916>

70. Татенов, М.Б., Даутбек уулу Б., Жусупова, Н.Ы., Татенова, М.Б. Проблемы прокурорского надзора за следствием [Текст] / М.Б. Татенов, Б. Даутбек уулу, Н.Ы. Жусупова, М.Б. Татенова // Вестник филиала ФГБОУ ВО РГСУ в г. Ош. - 2024. № 1 (29). С. 136-141. Импакт-фактор - 0,101. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68636917>

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна ылайык келиши

Издөнүүчү М.Б. Татеновдун “Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүндөгү коллегиялдуулук жана жеке башчылык (конституциялык-укуктук аспект)” темасындагы диссертациясын жана анын авторефератын салыштыруунун натыйжасында, алардын мазмуну бири-бирине толугу менен ылайык келет деп корутундулоого мүмкүндүк берет. Диссертациянын түзүмдүк элементтери (киришүү, баптар, бөлүмдөр, корутунду жана практикалык сунуштар) авторефератта зарыл болгон көлөмдө толук кандуу берилген.

9. Диссертациянын мазмуну жана аны жол-жоболоштуруу боюнча эскертүүлөр

Татенов Марат Бейшенбековичтин диссертациялык ишине жалпысынан оң корутунду берүү менен бирге, төмөндөгү эскертүүлөрдү белгилей кетүү керек деп эсептейбиз:

1. Диссертациянын 4.5.-бөлүмүндө изденүүчү Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарынын укуктук статусун изилдеген, бирок айыл өкмөттөрдүн башчысын жергиликтүү жаамат тарабынан шайлоо маселеси жеткиликтүү түрдө каралган эмес.

2. Элдик курултайдын укуктук статусун изилдегенге анча маани берилген эмес.

3. Ата мекендик окумуштуулардын эмгектери аз колдонулган.

Жалпысынан алганда, иштин деңгээлине баа жогору бойдон калууда, айтылган сын-пикирлер авторго болгон каалоолор, алар мындан аркы илимий изилдөөлөрдө ишке ашырылышы мүмкүн.

10. Диссертациянын "Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын "Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө" Жобосуна (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 18-январындагы ПЖ №12 Жарлыгы) ылайык келиши

Татенов Марат Бейшенбекович тарабынан даярдалган “Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгүндөгү коллегиялдуулук жана жеке башчылык (конституциялык-укуктук аспект)” темасындагы диссертациялык иш өзүнүн түзүмү жана мазмуну, алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы жана маанилүүгү боюнча Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын “Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө” Жобосунун (Кыргыз Республикасынын Президентинин

2022-жылдын 18- январындагы ПЖ №12 Жарлыгы) талаптарына толук жооп берет, ал эми анын автору 12.00.02 - конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

11. Юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча сунуштар

Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжалар, коргоого чыгарылуучу негизги жоболор туура жана так иштелип чыккан, алардын актуалдуулугу талаш жаратпайт. Диссертацияда изденүүчүнүн юридика илимине кошкон жеке салымын күбөлөндүрүүчү бир катар жаңы илимий натыйжалар жана жоболор камтылган. Изилденип жаткан тармактагы бар болгон көйгөйлөрдүн сунушталып жаткан жаңы чечимдери жана ыкмалары жетиштүү деңгээлде аргументтештирилген жана сынчыл көз караш менен бааланган.

Белгиленген жагдайларды эске алып, Татенов Марат Бейшенбекович тарабынан даярдалган 12.00.02 - конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу экендигин билдирем.

Расмий оппонент:

Кыргызстан эл аралык университетинин
Камкорчулар кеңешинин
төрагасынын орун басары,
Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген юристи, юридика илимдеринин доктору, профессор

Т.А. Асаналиев

*Т.А. Асаналиевдин
кел талмасын тастыктайм.*

*Бул документтин
орундору Дуратбекова М.Т.*